

## نگاهی به اقتصاد

کاهش بیابنی قیمت نفت در بازارهای جهانی در سالهای ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ و به دنبال آن کاهش مداوم رشد تولید ناخالص ملی در سالهای مذکور بار دیگر به ما یادآوری کرد که اقتصاد ما هنوز وابسته به نفت است و در درون خود شرایط لازم را برای رشد مداوم و غیر تورمی ندارد. هر چند که کاهش قیمت نفت همراه با رکود نسبی در قسمتهائی از جهان بود که با اقتصاد ما در مرآمده و تبادل اقتصادی هستند اما نمی توان فقدان ساختار سالم و محکم اقتصادی را در داخل نادیده انگاشت. به بیان دیگر نفت نه تنها هنوز نیروی محرکه اقتصاد ماست بلکه هنوز نظام اقتصادی ما دچار مشکلاتی است که نمی توان آنها را نادیده گرفت. جدول صفحه بعد این مطلب را به صورت عددی نشان می دهد.

ملاحظه می شود که نه تنها واردات کالا در سالهای اخیر کاهش یافته است، بلکه نسبت های داخلی نظیر سهم تشکیل سرمایه از تولید ملی نیز سیر نزولی داشته است. همچنین نرخ پس انداز کاهش یافته است. کاهش این قبیل نسبت ها را نمی توان تنها با کاهش قیمت نفت تحلیل و تفسیر کرد. در واقع این اعداد بیانگر طرز نگاه مردم به اقتصاد است. به عبارت دیگر این اعداد برآیند سیاست های اتخاذ شده و پاسخ اقتصاد به این سیاست ها در جامعه است. برای آن که سرمایه گذاری و پس انداز افزایش یابد یا حداقل کاهش نیابد مجموعه ای از شرایط اقتصادی - اجتماعی، قانونی و قضائی لازم است که

جدول شماره (۱)  
آمارهای کلان منتخب طی دهه اخیر

۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۵	متوسط سالیانه ۴ سال اول برنامه دوم (۱۳۷۴-۷۷)	متوسط سالیانه دوره برنامه اول (۱۳۶۸-۷۲)	
۱/۶	۳/۴	۵/۸	۳/۸	۷/۲	تولید ناخالص داخلی (درصد تغییر)
(۶/۳)	(۰/۲)	۸/۲	۱/۱	۱۳/۳	تشکیل سرمایه ثابت (درصد تغییر)
۱۴/۹	۱۶/۲	۱۶/۸	۱۶/۱	۱۵/۰	سهم تشکیل سرمایه از تولید (درصد)
۲۱/۶	۲۲/۷	۲۶/۰	۲۴/۲	۲۵/۳	پس انداز ناخالص ملی (درصد از تولید)
۱۳/۰	۱۸/۴	۲۲/۴	۱۸/۰	۱۷/۸	صادرات کالا (میلیارد ریال)
۹/۹	۱۵/۵	۱۹/۳	۱۴/۹	۱۵/۴	- نفت و گاز
۳/۱	۲/۹	۳/۱	۳/۱	۲/۴	- سایر
۱۳/۶	۱۴/۱	۱۵/۰	۱۳/۹	۱۹/۹	واردات کالا-غوب (میلیارد دلار)
(۱۵۷۲)	(۳۷۰۵)	۲۳۴۶	(۱۵/۸)	(۰/۴)	تغییر در ذخائر بین المللی (میلیون دلار)
(۷/۰)	۱/۱	۰/۲	(۱/۹)	(۲/۰)	کسر بودجه دولت (درصد از تولید ناخالص داخلی)
(۷/۰)	(۱۴/۶)	۲۵/۰	۳۱/۶	۲۹/۸	تغییر شاخص قیمت سهام (درصد)
۲۰/۰	۱۷/۳	۲۳/۲	۲۷/۱	۱۸/۹	نرخ تورم

■ ارقام منفی داخل پرانتز می باشد.

فضائی را بوجود آورد که تحت آن فضا فعالیت های اقتصادی تحریک شود و یا حداقل تضعیف نشود. تا زمانی که منطق اقتصادی بر فعالیت ها حاکم نشود چنین فضائی بوجود نخواهد آمد. در غیر این صورت افزایش قیمت نفت یک جهش در تولید ملی بوجود می آورد اما در مدتی کوتاه وضع به حال اولیه بر می گردد. به عبارت دیگر رشد اقتصادی پایدار نخواهد بود.

به هر حال سال ۱۳۷۷ در دوره پس از پیروزی انقلاب اسلامی یک سال استثنائی از حیث درآمدهای نفتی بوده است. بطوریکه قیمت نفت خام ۳۵ درصد پایین تر از متوسط قیمت این کالا در بیست سال گذشته قرار گرفت. این وضع نه تنها به صورت مستقیم از طریق کاهش سهم بخش نفت در تولید ملی بلکه از طریق غیر مستقیم هم در کاهش رشد تولید ملی اثر گذاشت بطوریکه رشد تولید ناخالص داخلی از ۳/۴ درصد سال ۱۳۷۶ به ۱/۶ درصد در سال ۱۳۷۷ کاهش یافت.

در سال ۱۳۷۷ هزینه های مصرفی خصوصی و دولتی همچنان از رشد برخوردار بود. نرخ رشد شاخص هزینه زندگی از ۱۷/۳ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۲۰ درصد در سال ۱۳۷۷ افزایش یافت و شاخص بهای عمده فروشی طی این سال ۱۷/۶ درصد ترقی کرد. در این سال رشد نقدینگی به ۲۷/۱ درصد رسید که نسبت به سال ۱۳۷۶ از رشد قابل توجهی برخوردار شد. قسمت عمده این رشد مربوط به افزایش بدهی دولت به بانک مرکزی است که ناشی از کسری درآمد دولت از بخش نفت می باشد. حجم نقدینگی در پایان سال ۱۳۷۷ به ۱۷۰۷۳۹/۶ میلیارد ریال رسید که از این مقدار ۸۲۹۷۴/۱ میلیارد ریال آن پول و ۸۷۷۶۵/۵ میلیارد ریال آن شبه پول بوده است. در این جا نیز آسیب پذیری اقتصاد از نفت در بعد نقدینگی خود را نشان می دهد که چگونه کاهش درآمد دولت از نفت از بانک مرکزی تأمین می شود که خود افزایش نقدینگی و قیمتها را به دنبال دارد. این وضعیت در تاریخ معاصر اقتصادی ما مکرر اتفاق افتاده است. اهمیت استقرار یک نظام مالیه مطمئن و قابل اتکاء در این جا خود را نشان می دهد. باید سیاستها طوری تنظیم شود که حداقل هزینه های جاری بودجه از مالیات تأمین شود و درآمد نفت صرف کارهای عمرانی شود تا سقوط درآمد نفت کمتر موجب فشار بر اقتصاد گردد. تا این کار صورت نگرفته هر تکانه نفتی موجب برهم ریختن محاسبات می شود. لذا تأمین سلامت نظام مالی و کنترل نقدینگی از مهمترین سیاست هائی است که سلامت اقتصاد ما را تضمین می کند. در گذشته عدم تعادل مالی و برهم زدن تعادل پولی از مشخصه های اقتصاد ایران بوده است. با این مقدمه در زیر به بررسی بخشهای اقتصادی می پردازیم.

## □ بخش کشاورزی

بخش کشاورزی در سال ۱۳۷۷ از رشد بالای ۸/۱ درصد برخوردار شد. دلیل این وضع افزایش بارندگی در سال زراعی ۷۷-۱۳۷۶ به میزان ۵۲ درصد نسبت به سال زراعی پیش و بهبود روشهای تولید در این بخش بوده است. محصولات زراعی هم از رشد مطلوبی برخوردار شد به نحوی که افزایش تولیدات این زیربخش برابر ۵/۲ درصد نسبت به سال پیش بود. مناسب بودن قیمت‌های تضمینی محصولات کشاورزی کمکه‌های نظام بانکی و اعتبارات به این بخش اساسی اقتصاد هم در افزایش تولیدات کشاورزی مؤثر بوده است. با این حال وابستگی نسبتاً زیاد این بخش به اوضاع جوی موجبات آسیب پذیری این بخش را فراهم آورده است. کاهش محصولات زراعی در سال ۱۳۷۸ بر اثر خشکسالی جوی این سال، به‌بارآورنده این نگرانی در بخش کشاورزی ما است.

## □ صنعت و معدن

رشد ارزش افزوده بخش صنعت در سال ۱۳۷۷ برابر ۴/۹ درصد بود. این رشد از آن جهت که مثبت و قابل توجه است موجب دلگرمی است اما از آن جهت که نسبت به سال ۱۳۷۶ کاهش یافته موجب نگرانی است. بهر حال بسیاری از زیر بناهای لازم برای رشد صنعت مهیا شده است. وجود این زیر بناها و دسترسی به بازار بزرگ تقاضای داخلی با هم علی‌القاعده برای رشد بالای این بخش باید کفایت کند اما مدیریت دولتی و یا عمومی بر تعداد بالائی از کارگاههای بزرگ کشور و مدیریت ناکارآمد موجب شده که بسیاری از این کارگاهها در وضعیت مطلوبی قرار نداشته باشند. به نحوی که تعداد زیادی از کارگاههای بزرگ دچار مشکلات جدی هستند. بویژه آنکه کالاهای تولید شده در مواردی قابل رقابت با کالاهای مشابه خارجی نیستند و در حال حاضر به خوبی در بازارهای داخلی نیز به

فروش نمی‌رسند. بسیاری از واحدهای صنعتی وابسته به کمکهای مالی دولت و تسهیلات بانکی ارزان قیمت شده‌اند. تکنولوژی بسیاری از آنها قدیمی شده و توان بازسازی و نوسازی خود را ندارند و حتی از پرداخت مالیات تعیین شده و یا سهم کارفرما به سازمان تأمین اجتماعی و یا پرداخت اقساط تسهیلات بانکی ناتوان مانده‌اند. راه چاره برای این واحدها اصلاح ساختاری و اصلاح مدیریت آنهاست زیرا پس از سالها دریافت کمک مالی و اعتبار نتوانسته‌اند خود را به وضع سر به سر برسانند.

در سال ۱۳۷۷ تعداد ۱۵۴۸ طرح جدید صنعتی با سرمایه‌گذاری معادل ۴۵۶۸ میلیارد ریال و اشتغال بیش از ۳۱ هزار نفر مورد بهره‌برداری قرار گرفت. تولید محصولات پتروشیمی به ۱۱/۱ میلیون تن رسید و تولید کالاهای اساسی و بسیار ضروری از جمله روغن نباتی، پودرهای شوینده، قند و شکر و سیمان به ترتیب ۲۳/۵ درصد، ۲۰/۱ درصد، ۹/۹ درصد و ۴ درصد رشد کرد.

## □ سوخت و نیرو

همان طور که قبلاً اشاره شد وضع درآمد دولت از بخش نفت یکی از بدترین سالها پس از انقلاب اسلامی بود در این سال کل درآمد ما از فروش نفت و گاز برابر ۹/۹ میلیارد دلار بود که حدود ۴۰ درصد افت نسبت به سال پیش داشت. این وضعیت موجب نه تنها سقوط سهم بخش نفت در کل تولید ناخالص ملی شد بلکه از طریق کاهش واردات موجب کاهش تولید سایر بخشها و از طریق کاهش درآمد دولت موجب کاهش فعالیت‌های عمرانی دولت و هم موجب افزایش نقدینگی و قیمتتها شد. تولید نفت در این سال حدود ۳/۷ میلیون بشکه و صادرات برابر ۲/۳ میلیون بشکه در روز بود. در این سال ۱۰۳/۴ میلیارد کیلووات ساعت برق تولید شد که حدود ۶ درصد نسبت به سال قبل افزایش داشت.

## □ ساختمان و مسکن

در سال ۱۳۷۷ بخش ساختمان و مسکن همچنان دچار رکود بود. مطالعه سیر فعالیت در این بخش از آن جهت اهمیت خاص دارد که رونق یا رکود این بخش آثار خود را بر رونق و رکود بخشها و زیربخشهای دیگر بیشتر برجا می‌گذارد. بطوریکه تحریک رشد این بخش موجب تحریک رشد زیربخشهای مختلف صنعت می‌شود. ارزش افزوده بخش ساختمان و مسکن در سال ۱۳۷۷ برابر  $۱۰/۶$  درصد کاهش نشان داد. رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای جدید شهر تهران نیز  $۲۷/۶$  درصد کاهش یافت و رشد سرمایه‌گذاری در کل مناطق شهری به یک درصد محدود شد. لازم به یادآوری است ارقام مذکور به قیمت‌های جاری است و چنانچه ارقام به قیمت‌های ثابت تبدیل شود، کاهش شدیدی در حجم سرمایه‌گذاری در ساختمان مناطق شهری ملاحظه خواهد شد. در سال مورد گزارش تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای بخش خصوصی در مناطق شهری رشد محدود  $۱/۸$  درصد را نشان می‌دهد. سطح کل زیربنای طبقات ساختمانها نیز براساس پروانه‌های مزبور معادل  $۰/۳$  درصد کاهش یافت. تعداد و سطح کل زیربنای پروانه‌های ساختمانی در شهر تهران به میزان قابل ملاحظه‌ای و به ترتیب  $۱۴/۸$  و  $۲۸/۳$  درصد کاهش یافت. در سایر مناطق شهری (شهرهای کوچک و متوسط) تعداد و سطح کل زیربنا به ترتیب با  $۶/۱$  و  $۸/۶$  درصد رشد مواجه شد.

بررسی آمار ساختمان و مسکن در سه ماهه اول سال ۱۳۷۸ نشان می‌دهد که روند رکودی بخش ساختمان و مسکن که از نیمه دوم سال ۱۳۷۵ شروع شده بود مراحل پایانی خود را سپری کرده است. براساس آمار موجود، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای جدید مناطق شهری در سه ماهه اول سال ۱۳۷۸ معادل  $۱۴/۴$  درصد رشد داشت. چرخش در فعالیت‌های ساختمانی بخش خصوصی تا حدود زیادی ناشی از

سیاست‌های جدید اعتباری طی شش ماهه دوم سال گذشته و ادامه آن در سال جاری بوده است. جدول ذیل برخی از مهمترین شاخص‌های کلان وضعیت ساختمان در مناطق شهری کشور را نشان می‌دهد:

جدول شماره (۲)  
شاخص‌ها

سه ماهه اول ۱۳۷۸	سال ۱۳۷۷	
۱۴/۴	۱/۰	رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
۴۳/۵	۰/۳	رشد پروانه‌های ساختمانی (سطح کل زیربنا)
۱۰/۷	-۲/۲	رشد ساختمانی‌های شروع شده (سطح کل زیربنا)
۴۳/۶	۵۰/۴	رشد ساختمانی‌های تکمیل شده (سطح کل زیربنا)

همانطور که ملاحظه می‌شود علاوه بر رشد قابل ملاحظه سرمایه‌گذاری در ساختمان و مسکن در دوره مورد بررسی تعداد و سطح کل زیربنای ساختمانی‌های مندرج در پروانه‌های ساختمانی صادرشده نیز نسبت به مدت مشابه سال قبل به ترتیب ۲۸/۱ و ۴۳/۵ درصد رشد داشت. در شهر تهران که غالباً نقطه شروع و پایان رکود فعالیت بخش ساختمان و مسکن تلقی شده است، افزایش تعداد و سطح کل زیربنای طبقات ساختمانی مندرج در پروانه‌های ساختمانی سریع‌تر از سایر مناطق شهری بوده است.

## □ وضع مالی دولت

قبلاً اشاره شد به علت کاهش درآمد حاصل از نفت و بر اساس مصوبه مجلس شورای اسلامی، دولت در این سال ۶/۶ هزار میلیارد ریال کسری بودجه خود را از

بانک مرکزی بصورت استقراض تأمین نمود. این در حالی بود که مجموعاً بودجه دولت حدود ۱۷/۷ هزار میلیارد ریال کسری داشت که معادل ۵۵۷۰ میلیارد ریال آنرا از طریق پیش فروش نفت و ۲۴۰۰ میلیارد ریال آنرا از طریق پیش فروش حج و ۲۵۰۰ میلیارد ریال آنرا از طریق فروش اوراق مشارکت تأمین نمود. مقداری از کسر درآمد هم از طریق کاهش حجم عملیات عمرانی دولت جبران شد. بدین ترتیب سال ۱۳۷۷ از حیث مالی یکی از سخت ترین سالها برای دولت بود. در این سال هزینه های جاری و عمرانی به ترتیب ۹۴ درصد و ۷۲ درصد عملی شد که بهر حال آثار خود را به همراه داشت. کاهش هزینه های عمرانی موجب رکود در بخشهای مختلف اقتصادی شد که یک نمونه آن بخش ساختمان و مسکن است که قبلاً در مورد آن مطالبی گفته شد.

### جدول شماره (۳) درآمدها و هزینه های دولت

(میلیارد ریال)

رشد (درصد)		۱۳۷۷	۱۳۷۶	
۱۳۷۷	۱۳۷۶			
-۱۴/۱	۹/۲	۵۳۷۶۲	۶۲۵۶۹	<u>کل درآمدهای دولت</u>
-۲۶/۲	-۲۰/۵	۱۶۵۹۸	۲۶۰۱۸	- درآمدهای نفتی
۱/۷	۲۳/۵	۳۷۱۶۴	۳۶۵۵۱	- درآمدهای غیرنفتی
۹/۲	۱۵/۲	۷۱۴۷۴	۶۵۴۳۸	<u>کل پرداخت های دولت</u>
۱۹/۷	۱۹/۷	۵۳۸۱۹	۴۴۹۶۷	- جاری
-۱۳/۸	۶/۶	۱۷۶۵۵	۲۰۴۷۱	- عمرانی
		-۱۷۷۱۲	-۲۸۶۹	- کسری (-)

همانطور که ملاحظه می شود درآمدهای دولت در اثر افت شدید درآمد نفت با کاهش قابل توجهی مواجه بوده است. البته درآمدهای غیرنفتی با تأثیرپذیری از کاهش



درآمد نفت رشد بسیار محدودی نشان داده است. در مجموع با کاهش درآمد نفت، سهم آن در کل درآمدهای دولت از ۴۲ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۳۱ درصد در سال ۱۳۷۷ تنزل کرد. در این سال درآمدهای مالیاتی از رشدی معادل ۷/۷ درصد برخوردار شد و در ترکیب آن تحولاتی در جهت افزایش سهم مالیاتهای مستقیم و کاهش سهم مالیاتهای غیرمستقیم پدید آمد.

طی سال ۱۳۷۷ پرداخت‌های عمومی دولت با ۹/۲ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۷۱/۵ هزار میلیارد ریال رسید. سهم پرداخت‌های جاری و عمرانی از کل پرداخت‌های دولت به ترتیب برابر ۷۵ و ۲۵ درصد بود. با توجه به عدم انعطاف هزینه‌های جاری، کاهش درآمدهای دولت در سال ۱۳۷۷ منجر به افت شدید پرداخت‌های عمرانی نسبت به سال ۱۳۷۶ و رقم مصوب سال مورد نظر گردید. با افزایش پرداخت‌ها نسبت به درآمدها، بودجه عمومی دولت با ۱۷/۷ هزار میلیارد ریال کسری مواجه شد.

باید توجه داشت که کسری واقعی بودجه به اعداد آمده در جدول خلاصه نمی‌شود. عملیات شبه مالی دولت مانند کسری حساب ذخیره تعهدات ارزی و تأمین مالی کسری شرکت‌های دولتی همان آثاری را به جا می‌گذارد که کسری بودجه ظاهری دارد. بهر صورت هر دو نوع کسری موجب بسط پایه پولی، رشد نقدینگی و رشد قیمت‌ها خواهد شد. لذا وقتی صحبت از انضباط مالی به میان می‌آید منظور کنترل تمام صور کسریهای مالی است که در یک اقتصاد منضبط این کسری از طریق نظام مالیاتی تأمین مالی می‌شود.

## □ وضع پولی و اعتباری

در کشور ما آنچه که موجب افزایش نقدینگی یا تضعیف پول ملی می‌شود چیزی جز عدم انضباط مالی نبوده است. در تاریخ اقتصادی ایران خصوصاً تاریخ اقتصادی بعد از

انقلاب اسلامی همیشه سیاست‌های مالی موجب عدم تعادل سیاست‌های پولی و افزایش نقدینگی شده است. عدم وجود نظام مالیاتی قوی و نیاز به منابع موجب شده که مستقیم یا غیرمستقیم نقدینگی افزایش بی‌رویه بابد و پول ملی تضعیف شود. زیرا رشد نقدینگی با فاصله‌ای اندک موجب افزایش قیمت‌ها و کاهش قدرت خرید ریال شده است. در سال ۱۳۷۷ بنا به دلایلی که قبلاً ذکر شد این وضع با شدت بیشتری اتفاق افتاده. جدول زیر وضع نقدینگی و تغییر عوامل مؤثر بر نقدینگی را برای سالهای ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ نشان می‌دهد.

جدول شماره (۴)  
عوامل مؤثر بر نقدینگی

(میلیارد ریال)

درصد تغییر	مانده در پایان سال		
	۱۳۷۷	۱۳۷۶	
۲۷/۱	۱۷۰,۷۲۹/۶	۱۳۴,۲۸۶/۳	<u>نقدینگی</u>
-۶۸/۹	۲,۵۴۴/۸	۸,۱۹۵/۳	خالص دارائی‌های خارجی
۳۳/۴	۱۶۸,۱۹۴/۸	۱۲۶,۰۹۱/۰	خالص دارائی‌های داخلی
۲۲/۲	۴۵,۳۸۱/۴	۳۷,۱۴۱/۲	- خالص مطالبات از دولت
۳۵/۱	۳۹,۳۱۷/۷	۲۹,۱۰۰/۷	- خالص مطالبات از مؤسسات و شرکت‌های دولتی
۳۰/۲	۸۱,۱۲۰/۷	۶۲,۳۲۱/۲	- مطالبات از بخش غیردولتی (۱)
۰	۲,۳۷۵/۰	-۲,۴۷۲/۱	- خالص سایر اقلام

(۱) بدون سود و درآمد سالهای آتی

به طور کلی در این سال نیز همانند سالهای گذشته تأمین نیازهای مالی بخشهای تولیدی به منظور کمک به رشد اقتصادی و در عین حال تنظیم نقدینگی جهت کنترل تورم

در صدر اهداف سیاست‌های پولی و اعتباری کشور قرار داشت. تأمین مالی بخش عمده‌ای از کسری بودجه دولت توسط بانک مرکزی و کسری حساب ذخیره تعهدات ارزی باعث رشد قابل توجه عوامل داخلی تأثیرگذار بر پایه پولی گردید. اما از سوی دیگر وضعیت نامطلوب درآمدهای ارزی کشور در سال ۱۳۷۷ و کاهش سطح ذخایر خارجی سیستم بانکی، اثرات انقباضی بر رشد پایه پولی در این سال داشت. با این وجود رشد عوامل داخلی مؤثر بر پایه پولی اثرات انقباضی فوق را جبران نمود و در نهایت باعث انبساط پایه پولی و بدنبال آن رشد نقدینگی در سطح ۲۷/۱ درصد گردید.

علی‌رغم مشکلات و تنگناهای بوجود آمده برای اقتصاد کشور در سال ۱۳۷۷، نظام بانکی در تأمین نیازهای مالی بخشهای اقتصادی نقش مهمی را ایفا نمود، بطوری که مجموع مانده تسهیلات بانکها به بخشهای دولتی و خصوصی در این سال معادل ۲۸۱۹۷ میلیارد ریال افزایش یافت که نشان‌دهنده رشدی معادل ۳۳/۶ درصد نسبت به سال ۱۳۷۶ می‌باشد. از این رقم ۹۳۹۷ میلیارد ریال تسهیلات اعطایی به بخش دولتی و ۱۸۸۰۰ میلیارد ریال مربوط به تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی است. قسمت اعظم تغییر در مانده تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی (۸۰/۷ درصد) به بخشهای کشاورزی، صنعت و معدن، ساختمان و مسکن و صادرات تخصیص داده شد.

طی سال ۱۳۷۷ مجموع سپرده‌های بخش غیردولتی با ۲۷/۸ درصد رشد به حدود ۱۵۲ هزار میلیارد ریال رسید. در این سال سهم سپرده‌های غیردینداری از کل سپرده‌ها کاهش یافت و از ۵۹/۷ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۵۷/۸ درصد در سال ۱۳۷۷ رسید. در مجموع رشد حجم پول بسیار سریع‌تر از شبه پول بود و مانده این دو متغیر در پایان سال ۱۳۷۷ به ترتیب به حدود ۸۳ و ۸۸ هزار میلیارد ریال بالغ گردید.

بررسی روند نقدینگی در سال جاری نشان می‌دهد که حجم کل نقدینگی طی پنج ماه اول سال ۱۳۷۸ با رشدی معادل ۵/۴ درصد به ۱۷۹۸۹۲ میلیارد ریال در پایان

مردادماه بالغ گردیده است. رشد این متغیر در پنج ماهه اول سال گذشته ۳/۸ درصد بوده است.

عمده ترین عامل رشد نقدینگی در پنج ماه اول سال جاری رشد سریع تسهیلات بخش غیردولتی و در پنج ماه اول سال گذشته رشد بسیار سریع تسهیلات بخش دولتی بوده است. در واقع طی پنج ماه اول سال جاری ترکیب تسهیلات نظام بانکی در جهت افزایش قابل توجه سهم تسهیلات بخش غیردولتی و کاهش سهم تسهیلات بخش دولتی تغییر یافته است. این روند از یک طرف ناشی از محدودیتهای مصوب در قانون بودجه سال ۱۳۷۸ و اعمال سقف بر تسهیلات بخش دولتی و از سوی دیگر ناشی از شروع دوران رونق بویژه در فعالیت های ساختمانی و افزایش شدید تقاضای بخش غیردولتی برای استفاده از تسهیلات بانکی بوده است.

#### جدول شماره (۵)

#### افزایش در مانده تسهیلات نظام بانکی

(میلیارد ریال)

سهم (درصد)		پنج ماه اول	پنج ماه اول	
پنج ماه اول ۱۳۷۸	پنج ماه اول ۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۷	
۲۷/۷	۶۸/۰	۳۱۴۰	۸۹۳۵	بخش دولتی
۷۲/۳	۳۲/۰	۸۱۹۸	۴۱۹۸	بخش غیردولتی
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۱۳۳۸	۱۳۱۳۳	جمع کل

#### □ تراز پرداختها

تحولات بازار جهانی نفت و همچنین محدودیت منابع مالی بین المللی در اثر بحران آسیا، بانک مرکزی را در تأمین منابع خارجی برای جبران شکاف ارزی کشور در

سال ۱۳۷۷ با مشکلات فراوانی روبرو کرد. بحران مالی کشورهای آسیای جنوب شرقی و تسری این بحران به سایر نقاط جهان و طراحی بسته‌های سیاستی همراه با تأمین منابع مالی خارجی بسیار سنگین و بی سابقه نه تنها حجم منابع مذکور را برای سایر کشورها دچار تقلیل نمود و نقدینگی را در سطح جهان کاهش داد، بلکه باعث افزایش حاشیه بهره استقراض خارجی و تقلیل قیمت کالاهای صادراتی گردید که نهایتاً فشار بر بخش خارجی اقتصاد کشور را مضاعف نمود.

در سال ۱۳۷۷ کل صادرات کشور اعم از صادرات کالا و خدمات به  $۱۴/۵$  میلیارد دلار رسید که  $۲۷/۵$  درصد نسبت به رقم مشابه سال قبل کاهش نشان می‌دهد. در این سال ارزش صادرات نفت و گاز با  $۳۶$  درصد کاهش نسبت به سال ۱۳۷۶ به  $۹/۹$  میلیارد دلار تنزل یافت که حدود  $۵$  میلیارد دلار کمتر از میزان مورد پیش‌بینی بود. ارزش صادرات غیرنفتی با  $۴/۵$  درصد رشد به  $۳$  میلیارد دلار بالغ گردید. رکود حاکم بر اقتصاد جهان منجر به کاهش قیمت صادرات غیرنفتی کشور گردید و این تحول باعث شد که علی‌رغم رشد بالای حجم صادرات غیرنفتی، ارزش صادرات از رشد نسبتاً پایینی برخوردار شود. به این ترتیب ارزش صادرات غیرنفتی، علی‌رغم سیاست‌های تشویقی بکار گرفته شده از ابتدای سال و بهبود نسبی عملکرد آن، نتوانست در سال مورد نظر فشار وارده بر تراز پرداخت‌های کشور را در حد متعادلی تخفیف دهد. در سال ۱۳۷۷ دریافتی‌ها بابت خدمات با  $۶/۸$  درصد کاهش نسبت به سال قبل به  $۱/۵$  میلیارد دلار محدود گردید.

از سوی دیگر مجموعاً  $۱۶/۹$  میلیارد ریال صرف واردات کالا و خدمات گردید و به این ترتیب خالص حساب جاری موازنه پرداخت‌ها برخلاف چهار سال گذشته که همواره با مازاد مواجه بود، در سال مورد اشاره معادل  $۱/۹$  میلیارد دلار کسری نشان داد. فشار بر بخش خارجی اقتصاد کشور در ماههای پایانی سال شدت گرفت و تأمین منابع مالی از بازارهای بین‌المللی را با مشکلاتی مواجه کرد و بدهی‌های ارزی کشور به حدود  $۱۴$  میلیارد دلار بالغ گردید.

بطور کلی طی شش سال منتهی به سال ۱۳۷۷ مجموعاً ۲۸ میلیارد دلار از بدهی های خارجی کشور که قبلاً سررسید گذشته و معوقه گردیده بود، بازپرداخت و یا در قالب قراردادهای استمهالی تجدید ساختار شد. به این ترتیب در پایان سال ۱۳۷۷ فقط ۱۶۴ میلیون دلار از تعهدات خارجی کشور بصورت معوقه باقی مانده که شامل موارد مورد اختلاف می باشد.

## جدول شماره (۶)

## خلاصه وضعیت بدهی های ارزی کشور

(میلیون دلار)

طی سالهای ۱۳۷۱ لغایت پایان تیر ۱۳۷۸	طی سالهای ۱۳۷۱ لغایت پایان اسفند ۱۳۷۷	طی سالهای ۱۳۷۱ لغایت پایان شهریور ۱۳۷۶	
۳۰۳۷۱	۳۰۳۳۵	۳۰۰۴۷	جمع اقلامی که معوقه شده است (اصل)
۳۱۹۹۷	۳۱۰۵۸	۲۵۹۱۱	مبالغ پرداختی بابت اقلام فوق شامل اصل و سود (مستقیم یا از طریق قراردادهای استمهال)
۱۷۵۱	۲۵۷۹	۷۱۱۸	مانده اصل قراردادهای استمهال (به سررسید آتی)
۱۲۷۷۰	۱۳۹۹۹	۱۴۲۹۰	کل بدهی قلمی ارزی کشور

بررسی تحولات بخش خارجی کشور در سال جاری حاکی از تغییر جهت این بخش در جهت بهبود وضعیت کلی تراز پرداخت های کشور است. حساب جاری تراز پرداخت ها که در سال گذشته با کسری قابل توجهی مواجه بود، در پنج ماه اول سال جاری حدود ۱/۲ میلیارد دلار مازاد نشان داد. این وضعیت علاوه بر بهبود درآمدهای نفتی ناشی از رشد صادرات غیرنفتی نیز به میزان ۳۱/۵ درصد می باشد.

بهبود وضعیت ترازپرداخت‌های کشور امکان داد تا بخش دیگری از بدهی‌های خارجی کشور بازپرداخت گردیده و مانده بدهی‌ها قطعی ارزی کشور از حدود ۱۴ میلیارد دلار در پایان سال ۱۳۷۷ به کمتر از ۱۲/۸ میلیارد دلار در پایان تیرماه ۱۳۷۸ محدود شود.

### □ روند قیمت‌ها

سطح عمومی قیمت‌ها از اواسط سال ۱۳۷۷ تحت فشار قرار داشت. از آبان ماه سال گذشته شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری با شتاب بیشتری نسبت به نیمه اول سال افزایش یافت و متوسط رشد شاخص مزبور طی سال ۱۳۷۷ به ۲۰ درصد رسید. شاخص قیمت عمده فروشی کالاها و شاخص قیمت تولیدکننده نیز در سال ۱۳۷۷ نسبت به سال ۱۳۷۶ هریک به ترتیب معادل ۱۱/۶ و ۱۷/۸ درصد افزایش یافت. رشد سریع نقدینگی در سال ۱۳۷۷ عامل اصلی شتاب روند قیمت‌ها در این سال بوده است. با توجه به آنکه رشد نقدینگی عمدتاً در ماههای پایانی سال قبل محقق گردید و آثار قیمتی انبساط پولی معمولاً با وقفه‌های زمانی عمل می‌کند، باید بخشی از تحولات قیمت کالاها و ارز در ابتدای سال جاری را نیز متأثر از گسترش پولی در اواخر سال گذشته دانست.

افزایش نرخ تورم طی این سال عمدتاً در گروه "خوراکیها، آشامیدنیها و دخانیات" انعکاس یافت، بطوری که حدود ۲۸ درصد از افزایش شاخص خرده‌فروشی فقط به دلیل افزایش قیمت برنج و فرآورده‌های غلات و گوشت ایجاد شده است. همچنین در این سال حدود ۷۹ درصد از رشد شاخص کل بهای عمده فروشی متأثر از افزایش شاخص "کالاهای تولید و مصرف شده در کشور" بوده است. بطور کلی در سال ۱۳۷۷ افزایش قیمت‌ها عمدتاً تحت تأثیر عوامل داخلی اقتصاد قرار داشته است.

جدول شماره (۷)  
تغییرات متوسط شاخص های قیمت ها (درصد)

شش ماهه			سال			
۱۳۷۸	۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۵	
۲۱/۸	۱۸/۸	۱۷/۶	۲۰/۰	۱۷/۲	۲۳/۲	شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی
۱۹/۵	۱۲/۲	۹/۴	۱۱/۶	۹/۹	۲۵/۱	شاخص بهای عمده فروشی
۲۰/۵	۱۷/۷	۱۵/۷	۱۷/۸	۱۵/۶	۲۶/۴	شاخص بهای تولیدکننده

### □ بازار سرمایه و بورس

علی‌رغم کندی رشد فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۷۷ فعالیت‌های بورس اوراق بهادار تهران از نیمه دوم سال رو به افزایش نهاد و از رشد نسبتاً مناسبی برخوردار شد. افزایش قابل توجه تعداد و ارزش معاملات سهام و افزایش تعداد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس موید این امر است. با این حال شاخص قیمت سهام در این سال با کاهشی معادل ۷ درصد مواجه شد. این کاهش عمدتاً بدلیل افزایش عرضه سهام شرکت‌های دولتی و همچنین انتظارات کاهشی مردم نسبت به فعالیت پررونق بازار اوراق بهادار بوجود آمد. قابل ذکر است که نرخ کاهش شاخص قیمت سهام در سال ۱۳۷۷ بمراتب پایین‌تر از کاهش مشابه در سال ۱۳۷۶ (۱۴/۶ درصد) بود. نسبت ارزش ریالی معاملات انجام شده به میانگین نقدینگی طی سال از ۱/۷ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۲/۲ درصد افزایش یافت و نسبت ارزش معاملات انجام شده به تولید ناخالص داخلی نیز از ۰/۷ درصد به ۰/۹ درصد در سال ۱۳۷۷ رسید.

در نیمه دوم سال ۱۳۷۷ جمعاً ۳۱۰۰ میلیارد ریال اوراق مشارکت در قالب طرح‌های عمرانی دولت، وزارت نیرو، شرکت پتروشیمی خارک، شرکت داروسازی



ذکریای تبریز و شرکت فولاد میبد یزد انتشار یافت و با استقبال گسترده‌ای از جانب مردم مواجه گردید.

بررسی روند فعالیت در بازار سرمایه در سال جاری حاکی از بهبود شاخص‌های این بازار بوده و این امر گواهی بر شروع رونق فعالیت‌های اقتصادی می‌باشد. مقایسه آمار فعالیت در بورس اوراق بهادار طی هفت ماه اول سال جاری با دوره مشابه سال قبل نشانگر ۱۴/۹ درصد افزایش در شاخص کل قیمت سهام است. در این دوره حجم سهام معامله شده ۲۹/۶ درصد، شاخص مالی ۹/۱ درصد و شاخص صنعت ۱۶/۸ درصد رشد نشان داده است.

در ارزیابی نهایی اوضاع اقتصادی کشور باید یادآور بود که سال ۱۳۷۷ یکی از دشوارترین سالهای دهه اخیر برای اقتصاد کشور بوده است. اما با شروع سال ۱۳۷۸ شاخص‌های اقتصادی روندهای مثبتی را آغاز نموده و نشانه‌های بارزی از شروع دوران رونق در اقتصاد کشور ظاهر گردیده است.

انتظار می‌رود به این ترتیب اجرای طرح ساماندهی اقتصاد و شروع به اجرای برنامه سوم توسعه که مقدمات آن در سال گذشته فراهم گردیده است، اصلاحات ساختاری اقتصاد کشور با جدیت بیشتری پی‌گیری شده و زمینه‌های لازم برای دستیابی به یک رشد با دوام اقتصادی فراهم گردد.